

ЕВОЛЮЦІЯ МАСОВИХ ГІМНАСТИЧНИХ ВИСТУПІВ (кінець XIX ст. – початок XXI ст.)

Надія Ковальчук¹, Володимир Санюк¹, Тетяна Гнітецька¹, Ніна Деделюк¹, Ольга Рода¹,
Світлана Калитка¹, Ірина Ткачук¹

¹Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, kovalhuk1175@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-09-20>

Анотація

Актуальність. У 1882 р. відбулися масові гімнастичні виступи під назвою Всесокольські злеті. Завдяки організаторам сокольського руху, який успішно розповсюдився на територіях інших країн, ідея масових гімнастичних виступів набула великої популярності серед молоді. Їх гедоністичне значення проявляється в естетичній видовищності, вони є потужним агітаційним засобом, піднімають патріотичний дух як учасників, так і глядачів, а також є об'єктом як внутрішнього, так і міжнародного туризму. Понад століття автори та творчі колективи шукають нові ідеї, розробляють технічне обладнання, створюють музичні та ритмічно-пластичні композиції для відображення тематики заходу, якому вони присвячені, та підвищення видовищності масових гімнастичних виступів. **Мета дослідження** – вивчити й узагальнити матеріали, які стосуються змін, що відбулися протягом століття в масових гімнастичних виступах. **Методи дослідження** – теоретичний аналіз та узагальнення навчальної, науково-методичної, довідникової літератури й матеріалів Інтернет-мережі з означеної проблеми. **Результати дослідження.** У досліджуваному історичному періоді фізкультурні свята, гімнастичні виступи досягли небувалого розвитку й перетворились у своєрідну нову форму масового фізкультурного видовища. У свій час на еволюцію масових гімнастичних виступів суттєво вплинули творчі ідеї спортсменів та митців Радянського Союзу. Саме ними започатковано тематичні виступи, уведено новий динамічний стиль без довгих перешикувань «на одному диханні», розроблено схему побудови композицій із піками уваги глядачів. Уперше почали вводити у виступи поточні рухи, розбірні металеві гімнастичні прилади та фонову трибуну. І сьогодні в масових гімнастичних виступах існує стандарт відстані між учасниками на полі 2,8 метра, який запропоновано М. Серим. **Висновки.** Масові гімнастичні виступи й до сьогодні не втратили своєї актуальності. Уже понад 130 років вони є засобом пропаганди спорту, виховання естетичних, моральних якостей та виконують гедоністичні функції. Сучасним рекордсменом проведення масових гімнастичних виступів стала Північна Корея.

Ключові слова: сокольський рух, вільні вправи, піраміди, поточні вправи, сценарії виступів, масові видовища.

Надежда Ковальчук, Владимир Санюк, Татьяна Гнитецкая, Нина Деделюк, Ольга Рода, Светлана Калитка, Ирина Ткачук. Эволюция массовых гимнастических выступлений (конец XIX в. – начало XXI в.)

Актуальность. В 1882 г. состоялись первые массовые гимнастические выступления под названием Всесокольские слеты. Благодаря организаторам сокольского движения, который успешно распространился на территориях других стран, идея массовых гимнастических выступлений приобрела большую популярность среди молодежи. Их гедонистическое значение проявляется в эстетической зрелищности, они являются мощным агитационным средством, поднимают патриотический дух как участников, так и зрителей, а также являются объектом как внутреннего, так и международного туризма. Более столетия авторы и творческие коллективы ищут новые идеи, разрабатывают техническое снаряжение, создают музыкальные и ритмично-пластические композиции для отображения тематики мероприятия, которому они посвященные а также для увеличения зрелищности массовых гимнастических выступлений. **Цель исследования** – изучить и обобщить материалы, которые свидетельствуют о изменениях в массовых гимнастических выступлениях на протяжении столетия. **Методы исследования** – теоретический анализ и обобщение учебной, научно-методической литературы, справочников, материалов Интернет-сети. **Результаты исследования.** За исследуемый исторический период физкультурные праздники, гимнастические выступления достигли небывалого развития и превратились в своего рода новую форму массового физкультурного зрелища. В свое время на эволюцию массовых гимнастических выступлений существенно повлияли творческие идеи спортсменов и мастеров искусства Советского Союза. Именно им принадлежит идея тематических выступлений, они ввели новый динамический стиль без долгих перестроений «на одном дыхании», разработали схему построения композиций с пиками внимания зрителей. Впервые начали вводить в выступления поточные движения, разборные металлические гимнастические снаряды а также фоновую трибуну. И сегодня в массовых гимнастических выступлениях существует стандарт расстояния между участниками на поле – 2,8 метра, который предложил М. Серый. **Выводы.** Массовые гимнастические выступления и на современном этапе не потеряли своей актуальности. Уже больше 130 лет они являются средством пропаган-

ды спорта, воспитания эстетических, моральных качеств и выполняют гедонистические функции. Современным рекордсменом проведения массовых гимнастических выступлений стала Северная Корея.

Ключевые слова: сокольское движение, вольные упражнения, пирамиды, поточные упражнения, сценарии выступлений, массовые зрелища.

Nadiia Kovalchuk, Volodymyr Saniuk, Tetiana Hnietetska, Nina Dedeliuk, Olha Roda, Svitlana Kalytka, Iryna Tkachuk. The Evolution of Mass Gymnastic Performances (the End of the 19th Century – the Beginning of the 21st Century). Topicality. In 1882, Mass Gymnastic Performances called «Sokil takeoff», took place. Thanks to the organizers of the Sokil Movement, which had successfully spread over the countries, the idea of Mass Gymnastic Performances became very popular among young people. Their hedonistic significance is manifested in aesthetic entertainment. They are a powerful agitation instrument, which raises the patriotic spirit of both participants and spectators, and is the object of both domestic and international tourism. For over a century, authors and creative teams have been searching for new ideas, developing technical equipment, creating musical and rhythmic-plastic compositions to reflect the theme of the event to which they are dedicated and to enhance the entertainment of Mass Gymnastic Performances. **The Purpose of the Research** is to study and summarize data relating to the changes that have taken place over the centuries in Mass Gymnastic Performances. **Methods of the Research** are theoretical analysis and generalization of educational, scientific-methodical, reference literature and data of the Internet network on the identified issue. **Results of the Research.** In the studied historical period, physical culture holidays, gymnastic performances reached unprecedented development and turned into a kind of new form of mass physical culture spectacle. At one time, the evolution of Mass Gymnastic Performances was significantly influenced by the creative ideas of the USSR athletes and artists. They started thematic performances, introduced a new dynamic style without long overlaps «in one go», developed a scheme for constructing compositions with peaks of the viewers` attention. For the first time, they began to implement current movements, collapsible metal gymnastic devices and a background podium into the performances. And today, there is a standard of distance between the participants in the field of 2,8 meters in Mass Gymnastic Performances, proposed by M. Sieryi. **Conclusions.** To this day, Mass Gymnastic Performances have not lost their actuality. For more than over 130 years, they have been a means of sports promoting, aesthetic upbringing, moral qualities and performing hedonistic functions. North Korea has become the modern record holder of Mass Gymnastic Performances.

Key words: Sokil Movement, free exercises, pyramids, current exercises, scripts of the performances, mass spectacles.

Вступ. Масові видовищні заходи беруть свій початок з античних часів. Вивчаючи історичні аспекти фізичної культури, Л. Кун [15] зазначає, що розвиток людського суспільства, починаючи з перших етапів його існування, супроводжувався загальнонародними святами, які включали гімнастичні й атлетичні вправи. Але лише в епоху Стародавньої Греції та Стародавнього Риму з'являються ретельно підготовлені й організовані народні свята, що містять у собі елементи сценарної розробки та режисури [26].

У 1850-х роках в Чехії виникає рух «Сокіл» і створюється сокільська система гімнастики, засновником якої був професор естетики та історії Празького університету Мирослав Тирш [21]. Він намагався надати всім положенням і рухам таку форму, яка б викликала у виконавців та глядачів емоційний підйом, почуття радості й естетичну насолоду [4]. І за його життя в 1882 р. (через двадцять років після створення в Чехії своєї системи гімнастики) на унікальному за своєю конструкцією та будовою стадіоні «Страгів» відбулися масові гімнастичні виступи під назвою Всесокольські злети. У цьому заході взяло участь 1572 учасники, 700 із яких демонстрували вільні вправи [6]. Із кожним наступним злетом кількість учасників зростала. Наприклад, на X-му злеті, який проводився в 1938 р., присвяченому 20-річчю з дня заснування Чеської Республіки, узяли участь 100 000 осіб. Саме завдяки організаторам сокільського руху, який успішно поширився на територіях інших країн, ідея масових гімнастичних виступів набула великої популярності серед молоді. Їх гедоністичне значення проявляється в естетичній видовищності, вони є потужним агітаційним засобом [9; 11; 14; 25]. Глядач бачить сильних, спритних учасників виступів, які чудово володіють рухами свого тіла й переконується в безперечній користі занять фізичною культурою та спортом. Масові гімнастичні виступи відображають дух їхнього часу і є продуктом творчої діяльності суспільства. Вони піднімають патріотичний дух як учасників, так і глядачів, а також є об'єктом як внутрішнього, так і міжнародного туризму.

В історії розвитку фізичної культури й спорту було немало масових гімнастичних свят і виступів. Вони відрізняються один від одного за своєю спрямованістю та потужністю. Понад століття автори й творчі колективи шукають нові ідеї, розробляють технічне обладнання, створюють музичні та ритмічно-пластичні композиції для відображення тематики заходу, якому вони присвячені, та

підвищення видовищності масових гімнастичних виступів. У минулому надзвичайно поширені, у незалежній Україні вони втратили свою популярність. Ураховуючи ті функції, які масові гімнастичні виступи виконують, їх потрібно відродити. Оскільки піднята проблема недостатньо розкрита, то **мета** дослідження полягає у вивченні й узагальненні матеріалів стосовно змін, які відбулися протягом століття в масових гімнастичних виступах.

Методи дослідження – теоретичний аналіз та узагальнення навчально-методичної, довідникової літератури й матеріалів Інтернет-мережі з означеної проблеми.

Результати дослідження. Принцип Всесокільських гімнастичних виступів ґрунтувався на великій масі учасників, які одночасно виконували вільні вправи або вправи на приладах. У той період характерним для виступів була, по-перше, відсутність чіткого взаємозв'язку між окремими номерами програми (кожна група гімнастів виступала наче самостійно – за принципом концерту). По-друге, головна увага приділялася загальному малюнку, який створювався на полі масою учасників виступів, зміною кольорів, перешикувань тощо. Так, наприклад, 17 000 школярів у темно-синіх костюмах із жовтим вінком на голові, надають певний колірний фон стадіону. Достатньо всій масі учасниць лише присісти, зменшуючи перед глядачами видимість їхніх костюмів, і колір стадіону стане жовто-сірим. Із цього положення учасниці, випрямляючи ноги й опускаючи голову, змінять колір усього стадіону на темно-синій і т. ін. Характер та зміст таких вправ здебільшого елементарний – це прості рухи руками, ногами й тулубом, із недостатньою амплітудою, нескладною координацією, які не вимагають високої спортивної майстерності [5]. Низка фахівців [4; 6; 19] переконана, що техніка вправ сокільської гімнастики, краса їх виконання під музичний супровід, заняття в однаковій формі, організація змагань і масових виступів забезпечили їй успіх в усіх країнах світу.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. український народ був роз'єднаний і перебував під владою багатьох держав, але й на ці території прийшла ідея сокільського руху. Б. І. Коверко [12] повідомляє, що народні ідеї на західних землях України виражалися в сокільських злетах, щороку після цього відбувався український руханковий виступ в залі. М. М. Олексюк [18] упевнений, що ідеологи Українського спортивного союзу розглядали фізичну культуру та спорт як засіб плекання національної гідності, віри у власні сили, бажання перемогти. Тому в центрі уваги українських спортивних організацій і була діяльність, орієнтована на широке залучення населення Західної України до фізкультури й спорту. Для цього й проводилися спортивні свята, котрі стосувалися видатних дат в історії України. У них брала участь учнівська молодь (фото 1).

Фото 1. Вправи вінками учениць школи Грінченка в Станіславі

У центральних і східних районах України товариство «Сокіл» почало створюватись у всіх великих містах із 1905 р.: Харкові, Києві, Одесі, Миколаєві, Сумах та ін. [14]. Г. А. Костеллі повідомляє, що в Харкові гімнастичне товариство влаштовувало виступи з різними програмами на вечорах, у садах, на іподромі й у парку. Починаючи з кінця травня, протягом літа кожної неділі проводили платні гімнастичні виступи у дворі гімнастичного товариства. У гімнастичних святах брала участь велика кількість людей. Перехід гімнастів із зимових приміщень на літні майданчики відбувався урочисто,

парадом через усе місто. Після деяких перешикувань починалося свято з масовими виступами, пірамідами, вправами на гімнастичних приладах.

Зі створенням Радянського Союзу, масові гімнастичні виступи в країні стали надзвичайно популярними. Ідеологи СРСР намагалися довести, що справі фізичного виховання й розвитку спорту приділяється величезна увага з боку партії та уряду. І форма масових специфічних за змістом і спеціально оформлених гімнастичних виступів, і фізкультурних парадів притаманна лише соціалістичній державі. У цей період фізкультурні свята, гімнастичні виступи досягли небувалого розвитку й перетворились у своєрідну нову форму масового фізкультурного видовища [5; 25; 28]. І саме в СРСР розроблено низку нововведень, які значно прикрасили масові гімнастичні виступи.

Уже в 1919 р. на фізкультурному святі Всеобучу в Москві продемонстровано вільні вправи, фігурне маршування та ін. Пізніше гімнастичні виступи стали постійними супутниками значних свят і парадів. До режисури й оформлення виступів стали залучати кращих тренерів зі спортивної гімнастики, режисерів і балетмейстерів, художників та композиторів театрів. Із 1930 р. сценарії показових виступів стали розробляти інститути фізичної культури (ІФК), добровільні спортивні товариства й відомства. У творчих розробках сценаріїв фізкультурних свят тих років досяг найбільших успіхів Московський ІФК, із 1935 р. сценарії розроблялись і в Ленінградському ІФК.

До 1937 р. виступи не регламентувались у часі, відмінно виконані, але не пов'язані один з одним, вони були занадто тривалі, що втомлювало глядачів та учасників. Постійно вівся пошук нових мистецьких рішень. Після 1937 р. виступи готували за темами, найуспішніші з них – «Граница на замке» (Білоруська делегація), «Если завтра война» (Ленінградський ІФК) [5]. Виступ білоруської делегації готував не інструктор фізкультури, а вже відомий орденоносний працівник балету Ігор Моїсеєв. Ще в 1936 р. йому вдалося створити короткий ефектний виступ. Студенти фізкультурного технікуму підмосковного селища Малаховка за сім хвилин встигли вибігти на Красну площу, продемонструвати у швидкому темпі зарядку й низку гімнастичних елементів, сплєтених у нескладний сюжет. Принципово новий стиль виконання вправ став сенсацією також Ігоря Моїсеєва почали наперебій запрошувати в ролі режисера представники спортивних організацій різних республік. На його замовлення на одному з московських заводів сконструювали сталю 11-метрову піраміду, на поверхах якої спортсмени синхронно або поточно виконували вправи. Потім піраміди, аналогічні цій конструкції, використовувалися на багатьох виступах [1]. Ця композиція відкрила можливість використання поточних рухів у різних комбінаціях масових гімнастичних виступах. Б. М. Курчаков [16] запевняє, що поточні рухи, які майстерно перенесені з хореографії в масові гімнастичні виступи відомим балетмейстером Касьяном Галейзовським, розвивалися, видозмінювались, удосконалювались.

Н. Колесникова [13] впевнена, що, зрозумівши й оцінивши ефект синхронності, відмовившись від неживої механічності сокольської гімнастики, автори виступів шукали свій стиль, свої виразні засоби в постановках масових спортивних видовищ. Головним принципом спортивно-масової режисури, на думку режисера Б. Н. Петрова [22], є використання на великому майданчику ефекту синхронного руху маси людей. Дійсно, простір стадіону вимагає великого, масштабного рисунка, адже така «дрібничка», як окрема людська фігура або навіть невелика група, тут загубиться. Тому поточні вправи стали виразним засобом постановки на стадіоні – театру без куліс. Секрет ефекту цих вправ полягає в тому, що учасники одні й ті ж самі рухи виконують послідовно, із невеликим відставанням, що викликає враження коливання, пульсації єдиного організму. За допомогою цього прийому можна створити образ бурхливого моря, колосистого поля, блимання сонячних променів тощо. У 30-х роках поточні вправи були вдосконалені – перенесені на особливі конструкції у вигляді пірамід, різних підставок, із яких виникали величезні «вази», рухливі спіралі, різнокольорові фонтани та інші «фігури» зі сплєтених людських тіл.

Можливості спорту-видовища все більше зацікавлювали майстрів мистецтва: Дмитро Шостакович, Ісаак Дунаєвський створювали для виступів музику. Всеволод Меєрхольд розробив сценарій виступів «Фізкультурники – потужний резерв Червоної армії» для студентів Ленінградського ІФК у 1939 р.

Потрібно відзначити, що в кінці 30-х років постановки парадів і виступів строго аналізувались та рецензувались. М. Сегал [24] повідомляє, що рецензенти звертали увагу на недоліки: громіздке оформлення, за яким не було видно учасників, захоплення надмірним технічним спорядженням, надмірна театралізація. Потім автори рецензії відзначали найкращі постановки. Особливо вдалим вважали виступ білоруської делегації на тему «Граница на замке», який був побудований на власне гімнастичній основі, без надмірної театралізації; удалі костюми узбецької делегації – поєднання національного мотиву зі спортивним стилем.

Після Другої світової війни фізкультурні організації стали готувати свої виступи, переважно відображаючи в них характерні особливості самих засобів фізичної культури й спорту в республіці та ту майстерність, якої можна досягти всебічно фізично розвиненим особам. Перервані війною масові фізкультурні свята й видовища відновилися 16 липня 1944 р. в Москві на центральному стадіоні «Динамо». Н. Колеснікова [13] інформує, що серед тих, хто виступав тоді на святі, були переважно студенти й робітнича молодь. Дисципліна на репетиціях була військова, керував підготовкою 33-річний Микола Павлович Серий – на той час абсолютний чемпіон країни та визнаний «законодавець моди» в чоловічій гімнастиці, творець гімнастичного прогресу. Саме через це, ще будучи діючим спортсменом, він став режисером: випадок сам по собі унікальний. У свої постановки масових виступів він переносив власні індивідуальні знахідки. Звичайно, гімнастичні елементи були нескладні, але весь стиль постановки, її динаміка, оригінальність були характерні для почерку майстра. Відкриття Серого «2,8» – це розмітка на полі, по якому проходять маршем і на якому виступають гімнасти. Два і вісім десятих метра – відстань, розрахована на чотири середні кроки. На цю розмітку встановлюють металеві кнопки, за допомогою яких можна тримати стрій у групових вправах. Розмітка відома в масових гімнастичних вправах давно, про них згадується в описах різних сокольських парадів, але «2,8 м» дійсно знайдене Серим.

Ще одне відкриття Серого – удосконалена вежа-піраміда [1]. Елементарні акробатико-гімнастичні піраміди були дуже популярні в довоєнній гімнастиці. Найпростіша піраміда – коли один (вищий та здоровіший) стоїть, слугуючи опорою двом другим (легшим і меншим), які виконують простенькі стійки й рівноваги. А в Миколи Серого в пірамідах брали участь декілька сотень осіб. Піраміда висотою з триповерховий будинок будувалася блискавичним темпом і виглядала з різних ракурсів однаково ефектно. Така вправа вимагала достатньої спортивної майстерності, сміливості та використання різноманітних спеціальних конструкцій. У їх розробці Серий проявляв немало фантазії: бруси й перекладки збиралися–розбиралися із легких металевих трубок, кільця підвішувалися на карколомній висоті, акробаток-солісток піднімали на щитах над головою. Апофеозом успіху Серого-постановника був, мабуть, виступ спортсменів у Празі на Всесокольському злеті гімнастів у 1948 р. На полі стадіону, яке в декілька разів перевищувало звичайні розміри, могли одночасно виступати сорок тисяч осіб. Господарі, наприклад, так і зробили: сорок тисяч виконали вільні вправи. Така кількість, звичайно вражає. У Серого в колоні було лише п'ятсот спортсменів. Але це були дійсно спортсмени: 250 осіб-гімнастів синхронно виконували сальто назад, на полі розставлялися 50 брусів, коней, перекладин. Півгодини продовжувалися виступи й півгодини не змовкали аплодисменти глядачів, які достойно оцінили високий темп, складність, спортивну майстерність, музичне оформлення та технічне забезпечення [1; 5; 13].

Автори гімнастичних виступів були завжди у творчих пошуках і практичних проблемах. Вони роздумували над тим, як зробити, щоб глядачі з неослабною увагою слідкували за видовищем, яке триває не менше ніж звичайна вистава. Тож вони креслили «криву уваги»: гострі піки, які йдуть угору, означали номери, що збуджували увагу, спади – номери, які давали відпочинок. І дійсно, у результаті глядачі то завмирили, спостерігаючи, як мчать мотоцикли, і на кожному з них трійка акробатів виробляє різні трюки, то переводили дух, насолоджуючись вільними вправами, подібними на поле, яке неначе коливається від вітру [3].

Нерідко картатість тильної трибуни стадіону різко заважала сприйняттю видовища глядачам з інших трибун. Щоб виступи проходили на цілісній кольоровій гамі, виникла ідея про створення м'якого забарвлення фонові трибуни. У 1946 р. художник Б. Кноблок запропонував «книгу», зброшуровану з кількох сторінок різного кольору. Листаючи їх у певному порядку, розміщені на трибуні учасники створювали узор, пейзажі, гасла, портрети, тощо [24]. У програмі виступів 1954 р. 7000 фізкультурників протягом усього свята створювали активний фон на південній трибуні стадіону (фото 2) [20].

У 1955 р. відбулася друга поїздка гімнастів у Прагу для участі в I Загальнодержавній спартакіаді ЧССР. Із тих пір радянські гімнасти брали участь у всіх спартакіадах Чехії.

Інтерес до масових спортивних видовищ не згасав і в 60-х та 70-х роках. Але, як зазначає О. М. Худолій [29], свято відкриття й закриття Олімпіади-80 буквально вразило мільйони людей усієї планети своєю величиною, гімнастичною спрямованістю, розмаїтістю, масовістю та високою майстерністю керівників фізкультури й спорту (фото 3). У святі брали участь понад 16 тис. спортсменів, артистів. У створенні художнього фону зайнято майже 5 тис. осіб. У кожного з них було дев'ять кольорових прапорців, три кульки, два віяла і шість кольорових манішок, які синхронно використовувалися для наступного зображення «картин» (174 зображення) [30]. Після Олімпійських ігор у 1980 р. в СРСР

проведено Ігри доброї волі (1986 р.), Всесвітні юнацькі ігри (1988 р.), які теж запам'яталися надзвичайно високою майстерністю виконання масових гімнастичних вправ й оригінальними композиціями, у зміст яких входили цікаві групові та комбінаторно невичерпні піраміди, тематичні написи, фонові вправи, вправи на стандартних і нестандартних гімнастичних приладах. Досвід організації та проведення масових спортивних видовищних заходів перейнятий за кордоном – у Франції на святі газети «Юманіте», на Кубі, у Єгипті та інших країнах, де підготовкою керували радянські фахівці [6].

Фото 2. Всесоюзний парад фізкультурників. На задньому плані – фонові трибуна. 1954 р.

Н. Колеснікова [13] звертає увагу на те, що з часів грецьких олімпіоніків ритуал відкриття та закриття змагань атлетів був урочистим. Із тих пір сценарій спортивних «увертюр» – церемоніалів, які передували стартам, удосконалювався й набував усе більшого забарвлення. Із роками ритуал урочистостей постановники повсякчас намагаються збагатити новими засобами для виконання кожного записаного в Хартії ігор положення. Процес роботи режисера можна порівняти з творчістю музиканта-виконавця: ноти для всіх однакові, але кожний тлумачить їх по-своєму, знаходить у них новий зміст і звучання. Так, автори олімпійських урочистостей, дотримуючись традицій, вносять в атмосферу свята своє ставлення, свій зміст. Розробляючи сценарій свята, режисери, художники, хореографи використовують досвід і традиції всіх попередніх Ігор. Ігри XXVIII Олімпіади в Афінах (2004 р.), Ігри XXIX Олімпіади в Пекіні (2008 р.), Ігри XXX Олімпіади в Лондоні (2012 р.), Ігри XXXI Олімпіади в Ріо-де Женеїро (2016 р.) представили масові виступи, у яких проглядалася своя національна, історична та спортивна тема. А. Сениця [27] зазначає, що видовищні заходи сучасності різноманітні за змістом та композицією, вони вміло художньо оформлені, супроводжуються добре підібраними музичними творами, дикторським текстом, піротехнічними та світловими ефектами.

У країнах Європи масові виступи стали традиційними. У Німеччині це почалося з 1861 р. й сьогодні продовжується в масових гімнастичних фестивалях. Прикладом світових гімнастичних фестивалів сучасності стали гімнастради, які, об'єднуючи всіх – від дитячої гімнастики до гімнастики дорослих, уключають ідею змагань. Організація гімнастрад сприяє розвитку вільної творчості, оригінальності, національних характеристик, пошуку нових ідей. Ще одним таким прикладом є Шведські національні гімнастичні фестивалі, участь у яких беруть усі бажаючі [7; 8].

У Таллінні на стадіоні «Калев» у липні проводиться свято «Птах душі». У традиційних виступах 2016 р. взяло участь близько 5000 гімнастів з усіх кутків Естонії [23].

У Чехії через кожні шість років проводяться сокільські злети. У 2018 р. проводився XVI Все-сокільський злет. В одному з номерів на поле стадіону вийшло 2000 осіб жіночої статі в легких червоних платтях, від молодих дівчат до літніх жінок різної комплекції й навіть вагітні (фото 4). На зеленому полі дуже гарно виглядали вправи танцювального характеру в їхньому виконанні з

численними непротими перешикуваннями. Після них на поле вийшла така сама кількість чоловіків різного віку та виконали вправи, які створили не менш емоційний ефект [2].

Фото 3. Відкриття Олімпіади-80. Піраміда-ваза.1980 р.

Фото 4. XVI Всесокольський злет. Вправи жінок, м. Прага. 2018 р.

Із 1 серпня 2012 р. в Пхеньяні стартували масові гімнастичні виступи й мистецьке видовище «Аріан» (фото 5). 10 тис. студентів і працівників літератури та мистецтва взяли участь у цьому комплексному святі з нагоди 90-річчя «Великого вождя» Кім Ір Сена і 60-річчя Кім Чен Іра. Шоу дебютувало у 2002 р. У 2007 р. видовище «Аріан» занесене в Книгу рекордів Гіннеса та входить в обов'язкову мистецьку програму для іноземних туристів у КНДР [17].

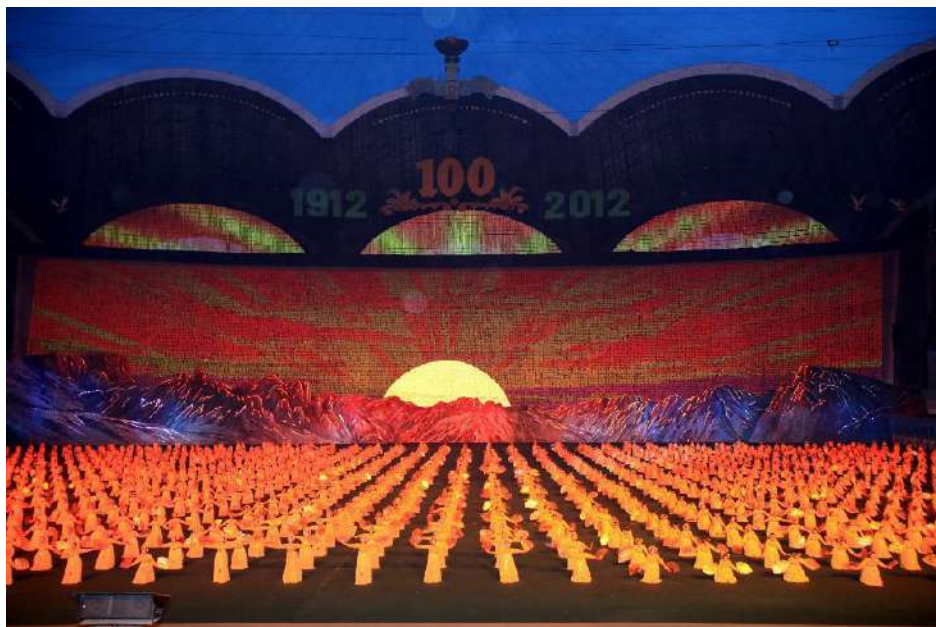

Фото 5. Видовище «Аріан», Пхеньян. 2012 р.

10 вересня 2018 р. на стадіоні під назвою «Травневий день» у КНДР відбулись ігри масової гімнастики на честь 70-річчя заснування Північної Кореї [10]. Масові ігри, або масова гімнастика, – це фестиваль, у якому велика кількість учасників виконують загальні дії, що підкреслює групову динаміку, а не індивідуальну майстерність. У КНДР масові ігри використовують, щоб підкреслити соціалістичний реалізм у поєднанні гімнастики, танцю, акробатики й драматичних виступів, які супроводжуються музикою (фото 6). Учасники дійства будували різні фігури та зображення, наприклад колишнього північнокорейського лідера Кім Ір Сена. Масові гімнастичні виступи також є потужною пропагандою наявного режиму. ООН не раз зауважувала, що під час підготовки таких свят використовують примусову працю дітей, яких також змушують бути присутніми на виступах. Отже, за кордоном масові гімнастичні виступи, зародившись у давнину, продовжують розвиватись. Поєднуючись із різними видами мистецтва та доповнюючись сучасними можливостями технічного прогресу, вони перетворюються в шоу.

Дискусія. Дослідження показали, що, зародившись у кінці XIX ст., масові гімнастичні виступи продовжують існувати й донині. Своєму виникненню вони зобов'язані товариству «Сокіл», де гімнастика слугувала засобом об'єднання чеської молоді, виховання її в дусі патріотизму й підготовки до боротьби за національне визволення. А для того щоб заохотити молодь заняттями гімнастикою, Мирослав Тирш запропонував збагатити її елементами, які недавно вважалися чистою акробатикою та належали цирку; поєднати з музикою й ритмічними рухами на межі мелодії та танцю; перетворити у видовище, елементами впливу на аудиторію якого стали музика, костюми, кольорове оформлення [4; 6; 21]. Про геніальність цієї ідеї свідчить те, що в Чехії продовжують через кожні шість років проводити сокільські злети й у 2018 р. проводився вже XVI Всесокільський злет [2].

Розповсюджуючись по Європі, сокілство приносило із собою в країни та масові виступи як нову форму занять гімнастикою [4; 5; 6; 19; 21]. Популярними вони стали й у Радянському Союзі. Спочатку вони були копією чеських, а у 20- і 30-х роках XX ст. якість фізкультурних видовищних заходів значно покращилася, вони стали динамічними, із національним колоритом, який робив кожний виступ не схожим на інший. Радянські автори [1; 3; 5; 13; 24; 25] заявляють, що для всіх масових спортивних виступів характерні політична спрямованість, зв'язок із завданнями завоювань соціалістичної

революції, підготовки радянських людей до високих показників праці, зміцнення обороноспроможності країни, об'єднання радянського народу навколо комуністичної партії більшовиків і радянського уряду, виховання нової людини – будівельника соціалістичного суспільства. Аналогічна тенденція використання масових гімнастичних виступів для пропаганди наявного режиму збереглася в Північній Кореї. [10; 17]. Це, на нашу думку, стало головним мотивом для розробки нових засобів та форм у програмі масових гімнастичних виступів. Оскільки до підготовки масових видовищ почали залучати й фахівців мистецтва, то й виступи стали синтезувати в собі, крім гімнастики, різні елементи мистецтва [13]. Природно, що великий внесок в еволюцію масових гімнастичних виступів зробив Майстер спорту Микола Серий. Будучи діючим спортсменом та знаючи невичерпані можливості гімнастики він знав, які вправи виглядатимуть ефектно у виконанні великої кількості гімнастів. Неодноразовий чемпіон Олімпійських ігор зі спортивної гімнастики Віктор Чукарін [31] під впливом масових гімнастичних виступів писав: «Вот ты какая – гимнастика! Как преображаешь ты людей, когда повторенное сотнями тел простое движение – поднять руки, повернуть ладони – начинает звучать как мелодия в оркестре, словно давно знакомый мотив, который звучит по-новому, когда к нему прикоснулась рука симфониста».

Фото 6. Ігри масової гімнастики в КНДР. 2018 р.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сокільський рух у 1882 р. започаткував новий вид спортивної діяльності – масові гімнастичні виступи, які вже понад 130 років є засобом пропаганди спорту, виховання естетичних, моральних якостей та виконують гедоністичні функції. Оцінивши ефект цього заходу, послідовники із самого початку почали шукати в них свій стиль, свої виразні засоби в постановках масових спортивних видовищ. Вони можуть бути різного масштабу, але відображають основну ідею свята, якому присвячуються. Сучасним рекордсменом проведення масових гімнастичних виступів стала Північна Корея.

У свій час на еволюцію масових гімнастичних виступів суттєво вплинули творчі ідеї спортсменів та митців Радянського Союзу. Саме ними започатковані тематичні виступи, уведено новий динамічний стиль без довгих перешикувань «на одному диханні», розроблено схему побудови композицій із піками уваги глядачів. Режисери та балетмейстери, які залучалися до постановок, із часом відмовилися від їх театралізації й основну ідею виступів розкривали через спортивний стиль у поєднанні з національними мотивами. Значно прикрасили виступи поточні рухи, які були запозичені з хореографії, із часом вони розвивались, удосконалювались і видозмінювались. Такі з них, як «хвиля», «гвинт», «млин» та інші, почали виконувати на металевих пірамідах різного розміру, створюючи ефект зміни форм, положень і кольорів.

Великий внесок у розвиток масових гімнастичних виступів зробив гімнаст Микола Серий. Йому належить ідея розбірних металевих гімнастичних приладів і гімнастичного стилю виконання як простих, так і складних вправ. І сьогодні в масових гімнастичних виступах існує стандарт відстані між учасниками на полі 2,8 метра, який запропоновано М. Серим. Рекомендовані у 1946 р. художником Б. Кноблоком засоби для створення фонові трибуни широко використовуються й у виступах нашого століття.

Отже, масові гімнастичні виступи, змінюючись протягом тривалого часу, стали невід'ємною складовою частиною спортивних, національних і політичних заходів, виконуючи низку функціональних завдань: пропагандистських, агітаційних, виховних, освітніх та розвивальних.

Подальші наші дослідження будуть присвячені участі студентів Луцька в масових гімнастичних виступах.

Джерела та література

1. Абрамян, А. Массовые гимнастические выступления. Москва: Физкультура и спорт, 1966. С. 4–29.
2. Всесокольський злет. URL: <https://i.ytimg.com/vi/fBh2DIn3j2s/maxresdefault.jpg> XVI. Všesokolský slet 2018, č. 4 / skladba ŽENOBRAŇÍ.
3. Генкин, Д. М. Массовые праздники. Москва: Просвещение, 1975. 126 с.
4. Гимнастика и методика преподавания: учеб. для институтов физической культуры / под ред. В. М. Смоленского. Москва: Физ. культура и спорт, 1987. С. 21–22, 256–265.
5. Гимнастика / под общ. ред. А. Т. Брыкина. Москва: Физическая культура и спорт, 1950. С. 172–199.
6. Гимнастика: учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений / под ред. М. Л. Журавина, Н. К. Меньшикова. Москва: Издат. центр «Академия», 2001. С. 35, 357–360.
7. Гимнастические выступления на площади Плац-Парад. URL: <https://oldsaratov.ru/sites/default/files/photos/additional/2017-09/parad.jpg>
8. Гімнастрада. URL: <https://nashagazeta.ch/node/10106>.
9. Гутин, А. А. Физкультурные праздники и выступления. *Физическая культура в школе*. 2007. № 7. С. 57–60.
10. Игры по массовой гимнастике. URL: <https://img.tsn.ua/cached/1536536075/tsn-aac7b3bbd08e91384419d4ae49bc10f/thumbs/1200x630/59/da/5830f50a1d36e8ad8032a6a9392eda59.jpg>
11. Кенарева, Л. Ф. Массовые гимнастические выступления и праздники. URL: <https://studydoc.ru/doc/4217756/kenareva-l-f.-masovyye-gimnasticheskie-vystupleniya-i-prazd...>
12. Коверко, Б. І. Сокольський і січовий гімнастичний рух у Галичині на початку ХХ століття. *Традиції фізичної культури в Україні*: зб. наук. статей / за заг. ред. С. В. Кириленка, В. А. Старкова, А. В. Цюся. Київ: ІЗМН, 1997. С. 62–74.
13. Колесникова, Н. Театр большой гимнастики. Москва: Сов. Россия, 1981. С. 13–94.
14. Костелли Г. А. Развитие гимнастики в Украине: учеб. пособие. Харьков: ХаГИФК, 1994. 44 с.
15. Кун Л. Всеобщая история физической культуры. Москва: Радуга, 1982. С. 176–177.
16. Курчаков Б. М. Фоны в гимнастических и акробатических выступлениях: учеб. пособие. Киров: КГПИ им. В. И. Ленина, 1973. 99 с.
17. Массовое гимнастическое шоу «Ариран». URL: <http://russian.people.com.cn/mediafile/201208/02/F201208021548282011726789.jpg>
18. Олексюк М. М. Український спортивно-гімнастичний рух в Західній Україні у 20–30-х роках ХХ століття. *Традиції фізичної культури в Україні*: зб. наук. статей / за заг. ред. С. В. Кириленка, В. А. Старкова, А. В. Цюся. Київ: ІЗМН, 1997. С. 75–86.
19. Палыга В. Д. Гимнастика: учеб. пособие для студентов фак. физ. восп. Москва: Просвещение, 1982. С. 248–254.
20. Парад физкультурников. 1954. URL: <https://www.liveinternet.ru/users/3259969/post163545024/20>
21. Петрина Р. Л., Бубела О. Ю. Основна гімнастика: навч.-метод. посіб. Львів: Укр. технології, 2002. С. 37–42.
22. Петров Б. Н. Массовые выступления на стадионе. Ленинград, 1969. 110 с.
23. Свято «Птах душі». URL: <https://g4.nh.ee/images/pix/1000x654/0a31Qiqr9-w/voimlemispidu-2016-749-64057.jpg>
24. Сегал М. Физкультурные праздники и зрелища. Москва: ФиС, 1967. 195 с.
25. Сегал М. Физкультурные праздники и зрелища. Москва: ФиС, 1977. 223 с.: ил.
26. Сениця А. Музичний супровід та художнє оформлення спортивно-мистецьких свят. *Молода спортивна наука України*: зб. наук. праць з галузі фіз. культури та спорту. Львів. 2004. Вип. 8. Т. 3. С. 339–342.
27. Сениця А. Становлення та розвиток режисури спортивно-мистецьких свят. *Сучасні проблеми розвитку теорії та методики гімнастики*: зб. матеріалів VI наук.-практ. конф. Львів: ЛДІФК, 2004. С. 70–72.
28. Спортивные парады на Красной площади, (1928–1937). URL: <http://savok.name/uploads/spparad/15.jpg>

29. Худолій О. М. Основи методики викладання гімнастики: навч. посіб.: у 2-х т. 4-те вид., виправл. і доп. Харків: «ОВС», 2008. Т. 2. С. 125–127.
30. Церемония открытия XXII летних Олимпийских игр в Москве. URL: <https://mirtesen.aif.ru/blog/43028338625/TSeremoniya-otkryitiya-XXII-letnih-Olimpiyskih-igr-v-Moskve>
31. Чукарин В. Путь к вершинам. Москва: Молодая гвардия, 1955. С. 25.

References

1. Abramyan, A. (1996). Massovyye gimnasticheskie vystupleniya [Massive Gymnastic Performances]. Moskva: Fizkultura i sport, 4–29.
2. Vsesokolskii zlit [Sokol takeoff]. URL: <https://i.ytimg.com/vi/fBh2DIn3j2s/maxresdefault.jpg>XVI. Vsesokiljskyj zlet2018.4/skladbaZENOBRANI.
3. Genkin, D. M. (1975). Massovye prazdniki [Holidays of mass]. Moskva: Prosveshenie, 126.
4. Smolevskii, V. M. (1987). Gimnastika i metodika prepodavaniya [Gymnastics and teaching methods:]. Ucheb. dlya institutov fizicheskoy kultury. Moskva: Fizicheskaya kultura i sport, 21–22, 256–265.
5. Brykin, A. T. (1950). Gimnastika [Gymnastics]. Ucheb. dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / pod obshej redakciej A. T. Brykina. Moskva: Fizicheskaya kultura i sport, 172–199.
6. Gimnastika (2001) [Gymnastics]. Ucheb. dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenij / pod red. M. L. Zhuravina, N. K. Menshikova. Moskva: Izdatelskij centr «Akademiya», 35, 357–360.
7. Gimnasticheskie vystupleniya na ploshadi Plac-Parad [Gymnastics performances in the Plaza-Parade.]. URL: <https://oldsaratov.ru/sites/default/files/photos/additional/2017-09/parad.jpg>7
8. Himnastrada [Gimnastrada]. URL:<https://nashgazeta.ch/node/10106>.
9. Gutin, A. A. (2007). Fizkulturnye prazniki i vystupleniya [Sports holidays and performances]. *Fizicheskaya kultura v shkole*, no. 7, 57–60.
10. Iгры po massovoj gimnastike [Mass gymnastics games]. URL:<https://img.tsn.ua/cached/1536536075/tsn-aac7b3bbd08e91384419d4ae49bc10f/thumbs/1200x630/59/da/5830f50a1d36e8ad8032a6a9392eda59.jpg>
11. Kenareva, L. F. Massovyye gimnasticheskie vystupleniya i prazdniki [Mass gymnastics performances and games]. URL: <https://studydoc.ru/doc/4217756/kenareva-l.f.-masovyye-gimnasticheskie-vystupleniya-i-prazd...>
12. Koverko, B. I. (1997). Sokilskyi i sichovyi himnastychnyi rukh u Halychyni na pochatku XX stolittia [Sokol and Sichovyi Gymnastics Movement in Halychyna at the beginning of XX century]. *Tradysii fizychnoi kultury v Ukraini: zb. nauk. statei / za zah. red. S. V. Kyrylenka, V. A. Starkova, A. V. Tsosia*. Kyiv: IZMN, 62–74.
13. Kolesnikova, N. (1981). Teatr bolshoj gimnastiki [Theater of Great Gymnastics]. Moskva: Sov. Rossiya, 13–94.
14. Kostelli, G. A. (1994). Razvitie gimnastiki v Ukrainie [The development of Gymnastics in Ukraine]. *Uchebnoe posobie*. Harkov: HaGIFK, 44.
15. Kun, L. (1982). Vseobshaya istoriya fizicheskoy kultury [The comprehensive History of Physical Education]. Moskva: Raduga, 176–177.
16. Kurchakov, B. M. (1973). Fony v gimnasticheskikh i akrobaticeskikh vystupleniyah [Gymnastics and Acrobatic performances backgrounds]. *Uchebnoe posobie*. Kirov: KGPI im. V. I. Lenina, 99.
17. Massovoie gimnasticheskoe shou «Ariran» [Gymnastics show «Ariran»]. URL:<http://russian.people.com.cn/mediafile/201208/02/F201208021548282011726789.jpg>
18. Oleksiuk, M. M. (1997). Ukrainskiy sportyvno-himnastychnyi rukh v Zakhidnii Ukraini u 20–30-kh rokakh XX stolittia [Ukrainian Sports and Gymnastic Movement in Western Ukraine in the 20's–30's of the XX century]. *Tradysii fizychnoi kultury v Ukraini: zb. nauk. statei / za zah. red. S. V. Kyrylenka, V. A. Starkova, A. V. Tsosia*. Kyiv: IZMN, 75–86.
19. Palyga, V. D. (1982). Gimnastika [Gymnastics]. *Uchebnoe posobie dlya studentov fak. fiz. Vosp.* Moskva: Prosveshenie, 248–254.
20. Parad fizkulturnikov (1954). [The parade of sportsmen]. URL: <https://www.liveinternet.ru/users/3259969/post163545024/20>
21. Petrina, R. L., Bubela, O. Yu. (2002). Osnovna gimnastika [Basic gymnastics]. *Navchalno-metodichnij posibnik*. Lviv: Ukrayinski tehnologiyi, 37–42.
22. Petrov, B. N. (1969). Massovyye vystupleniya na stadione [Mass Performances at the stadium]. Leningrad, 110.
23. Sviato «Ptakh dushi» [The Soul Bird Feast.]. URL: <https://g4.nh.ee/images/pix/1000x654/0a31Qiq9-w/voimlemispidu-2016-74964057.jpg>
24. Segal, M. (1967). Fizkulturnye prazniki i zrelishcha [Physical Culture Holidays and Spectacles]. Moskva: FiS, 195.
25. Segal, M. (1977). Fizkulturnye prazniki i zrelisha [Physical Culture Holidays and Spectacles]. Moskva: FiS, 223.
26. Senyca, A. (2004). Muzychnyj suprovid ta khudozhnje oformlennja sportyvno-mystecykjkh svjat [Musical accompaniment and decoration of sports and artistic holidays]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy: zb. nauk. pr. z ghaluzi fiz. kuljтуры ta sportu*. Ljviv, Vyp. 8, T. 3, 339–342.

27. Senicja, A. (2004). Stanovlennia ta rozvytok rezhisury sportyvno- misteckih svat. Suchasni problemy rozvytku teoriji ta metodyki gimnastyki [Formation and development of directing of sports and artistic holidays]. *Zb. materialiv VI naukovo- praktichnoyi konferenciyi*. Lviv: LDIFK, 2004, S. 70–72.
28. Sportivnyje parady na Krasnoj plosjadi (1928–1937) [Sports parades on Red Square]. URL: <http://savok.name/uploads/sparad/15.jpg>
29. Hudolij, O. M. (2008). Osnovy metodiki vykladannya gimnastyki [Fundamentals of Gymnastics Teaching Methods]. *Navch. posibnik. U 2-h tomah. 4-te vid., vipr. i dop.* Harkiv: «OVS», T. 2, 125–127.
30. Ceremoniya otkrytiya XXII letnih Olimpijskih igr v Moskve [The opening ceremony of the XXII Summer Olympic Games in Moscow]. URL: <https://mirtesen.aif.ru/blog/43028338625/TSeremoniya-otkryitiya-XXII-letnih-Olimpiyskih-igr-v-Moskve>
31. Chukarin, V. (1955). Put k vershinam [The path to the peaks]. Moskva: Molodaya gvardiya, 25.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2020 р.